

## Olivia Rybak-Karkosz

Uniwersytet Śląski w Katowicach  
ORCID: 0000-0001-5335-1216

## Sylwia Ławrentjew

Uniwersytet Śląski w Katowicach  
ORCID: 0000-0002-1762-9855

# BŁĘDY DEFINIOWANIA W AKTACH NORMATYWNYCH

## Wprowadzenie

O tym, że logika jest nauką niezbędną podczas tworzenia aktów prawnych, nie trzeba nikogo przekonywać. Wraz z prawem tworzy ścisły związek, wzajemnie się przenikając, o czym traktują od dawna artykuły<sup>1</sup> oraz monografie<sup>2</sup>, organizowane są konferencje<sup>3</sup>, a na studiach prawniczych logika jest wykładana niezależnie od systemu prawa<sup>4</sup>, stanowiąc naczelną bazę dla tworzenia poprawnej

<sup>1</sup> Por. P.J. Fitzgerald, *Law and Logic*, „Notre Dame Lawyer Review” 1964, no. 39, s. 570–580; J. Fox, *Law and Logic*, „Harvard Law Review” 1900, no. 1, s. 39–43; M.R. Cohen, *The Place of Logic in the Law*, „Harvard Law Review” 1916, no. 6, s. 622–639.

<sup>2</sup> Np. *Informatics and the foundations of legal reasoning*, red. Z. Bankowski, I. White, U. Hahn, Dordrecht 1995; U. Klug, *Juristische Logik*, Berlin 1982; J. Rödig, *Schriften zur juristischen Logik*, Berlin 1980; Ch. Perelman, *Logique juridique: nouvelle rhétorique*, Paris 1976; J.-B. Grize, *Logique Moderne. Fascicule 2, Logique des propositions et des prédicats, tables de vérité et axiomatisation*, Paris 1971.

<sup>3</sup> Zob. m.in. konferencje zagraniczne: *Deontic logic, computational linguistics and legal information systems: edited versions of selected papers from the International Conference on „Logic, Informatics, Law”*, Florence, Italy, April 1981, vol. 2, red. A.A. Martino, Amsterdam 1982; *Logic, methodology and philosophy of science IV: proceedings of the Fourth International Congress for Logic, Methodology and Philosophy of Science, Bucharest, 1971*, red. P. Suppes, Warszawa 1973. Zob. m.in. konferencje krajowe: „X Jesienna Konferencja Logiki. Logiki filozoficzne”, Lublin, 27 listopada 2018 r.; Ogólnopolska konferencja naukowa „A gdzie logika? – miejsce i znaczenie logiki w naukach ścisłych i humanistycznych”, Łódź, 6–7 kwietnia 2019 r.

<sup>4</sup> Co ciekawe, w 1964 r. Polska przywoływana była jako wzór dla państw systemu *common law* w zakresie uznania konieczności wykładania logiki w ramach studiów prawniczych. Por. P.J. Fitzgerald, *Law and Logic*, s. 580.

i zrozumiałej legislacji. Jej celem jest ustalenie właściwej informacji udowodnionej odpowiednimi prawami, a cechą charakterystyczną języka legislacji jest stosowanie języka naturalnego i tworzenie ogólnych zasad regulujących zachowanie podmiotów. Treści przepisów muszą być dokładniejsze niż w tradycyjnej mowie, a jednocześnie podobnie zrozumiałe dla różnych odbiorców<sup>5</sup>.

Zgodnie ze *Słownikiem języka polskiego* definicja to „określenie znaczenia wyrazu, sprowadzające się zwykle do sprecyzowania jego treści i zorientowania w jego możliwym zakresie, co ułatwia właściwe posługiwanie się wyrazem”<sup>6</sup>. Błędna konstrukcja definicji uniemożliwia ustalenie znaczenia wyrazu, co na gruncie treści przepisów prawa pozostaje w niezgodzie z zasadą racjonalności ustawodawcy i zasadą zaufania do prawa, wyrażonymi w art. 2 Konstytucji RP<sup>7</sup>. Powoduje to niepewność wśród adresatów co do prawidłowego odczytania znaczenia, a w konsekwencji może skutkować powstaniem odpowiedzialności.

Definiowanie zakłada dwa główne cele: opisowo-poznawczy i praktyczny<sup>8</sup>. Ma więc na celu określenie znaczenia nazwy oraz sposobu jej rozumienia w danym języku. Zawierane w aktach prawnych definicje powinny wskazywać to znaczenie w sposób niebudzący wątpliwości<sup>9</sup>. Pozostawałoby to w zgodzie z zasadą pewności prawa.

Należy przypomnieć, że każda definicja klasyczna składa się z trzech elementów: definiendum (wyrazu definiowanego), łącznika i definiensa (wyjaśnienia znaczenia wyrażenia definiowanego)<sup>10</sup>. W literaturze przedmiotu przyjęte zostały warunki tworzenia definicji, nazywane tradycyjnymi kanonami poprawności definicji<sup>11</sup>. Jednym z nich jest postulat wystrzegania się błędu *idem per idem* oznaczającego „to samo przez to samo”. Może on występować pod dwiema postaciami, mianowicie błędnego koła bezpośredniego lub mniej oczywistego – błędnego koła pośredniego. W pierwszej z nich definicja obarczona tym błędem przybiera postać zdania typu *A to coś, co posiada cechę A*, natomiast w drugiej – *A to B, a B to C, a C to coś, co posiada cechę A*<sup>12</sup>. Ujawnienie błędu *idem per idem* w postaci błędnego koła pośredniego może być trudne, ponieważ dotyczy on całego zespołu, a nie poszczególnych definicji<sup>13</sup>. Kolejnym postulatem jest wystrzega-

---

<sup>5</sup> R.A. Kowalski, *Legislation as logic programs* [w:] *Informatics and the foundations of legal reasoning*, red. Z. Bankowski, I. White, U. Hahn, Dordrecht 1995, s. 325.

<sup>6</sup> *Słownik języka polskiego PWN*, t. I, red. M. Szymczak, Warszawa 1998, s. 344.

<sup>7</sup> Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483), art. 2. Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej.

<sup>8</sup> M. Grochowski, *Obiekty, cele i metody definiowania a rodzaje definicji* [w:] *O definicjach i definiowaniu*, red. J. Bartmiński, Lublin 1993, s. 40.

<sup>9</sup> T. Widła, D. Zienkiewicz, *Logika*, Warszawa 2018, s. 37.

<sup>10</sup> *Ibidem*.

<sup>11</sup> A. Malec, *Zarys teorii definicji prawniczej*, Warszawa 2000, s. 78.

<sup>12</sup> T. Widła, D. Zienkiewicz, *Logika*, s. 45.

<sup>13</sup> Z. Ziemiński, *Logika praktyczna*, Warszawa 2007, s. 53.

nie się błędu *ignotum per ignotum* („nieznane przez nieznanne”). Jest to swoiste uwzględnienie sytuacji odbiorcy komunikatu, bowiem definiens powinien być dla niego zrozumiały, a więc niejako dostosowany do spodziewanego zasobu jego wiedzy. Należy jednak pamiętać, że gdy definicja adresowana jest do specjalisty, dozwolone jest posługiwanie się subjęzykiem danej specjalności, nawet przy założeniu, że tzw. przeciętny ogół nie zrozumie tego komunikatu<sup>14</sup>. Następny postulat dotyczy wystrzegania się błędu inadekwacji – zakres nazwy definiowanej winien pokrywać się z zakresem definiensu. Jest to jeden z trudniejszych do zachowania postulatów, skutkujący pojawianiem się definicji za wąskich (gdy zakres definiendum jest nadrzędny w stosunku do definiensa), za szerokich (gdy zakres definiendum jest podrzędny w stosunku do definiensa) czy też zarazem za wąskich i za szerokich (gdy zakres definiendum pozostaje w stosunku krzyżowania z definiensem)<sup>15</sup>. Kolejny z postulatów to wystrzeganie się błędu przesunięcia kategoriałnego polegającego na wskazaniu w definiensie niewłaściwego rodzaju. Zawsze bowiem powinna zostać zachowana jednorodność ontologiczna, czyli sposób, w jaki poszczególne byty mogą zaistnieć (metafizycznie lub logicznie)<sup>16</sup>. W takiej sytuacji zakresy definiendum i definiensa pozostają w stosunku wykluczania<sup>17</sup>.

Jednak nie zawsze postulowane jest ściśle definiowanie wszystkich pojęć. W przypadku terminów trudnych do zdefiniowania, rodzących wielopłaszczyznowe skutki, ustawodawca pozostawia analizę rozumienia niektórych definicji ustawowych praktykom, czyli podmiotom bezpośrednio z nich korzystającym, co należy uznać za racjonalne działanie. Dzieje się tak dlatego, że wobec szybko zmieniającej się rzeczywistości istnieje ryzyko wprowadzania zmian ustawodawczych zbyt wolno, co z kolei może wpłynąć na zahamowanie rozwoju niektórych dziedzin nauki<sup>18</sup>.

W dalszej części artykułu skupiono się na dwóch błędach na gruncie definiowania występujących najczęściej w aktach normatywnych, mianowicie na błędzie *idem per idem* oraz na błędzie *ignotum per ignotum*.

### Błąd *idem per idem*

Trzeba zauważyć, że obecność błędu *idem per idem* pozostaje w jawnej sprzeczności z postulatem poprawności formułowania definicji w aktach prawnych wyrażonym w § 151 ust. 1 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia

---

<sup>14</sup> T. Widła, D. Zienkiewicz, *Logika*, s. 44.

<sup>15</sup> *Ibidem*, s. 44–45.

<sup>16</sup> *Ibidem*, s. 45.

<sup>17</sup> Z. Ziemiński, *Logika praktyczna*, s. 53.

<sup>18</sup> Zob. J. Gurgul, *O prawidłowości definiowania pojęć słów kilka*, „Problemy Kryminalistyki” 1998, nr 222, s. 61–66.

20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”<sup>19</sup>. Zakłada on, że definicja powinna wskazywać w sposób niebudzący wątpliwości, że odnosi się do znaczenia określeń. W szczególności powinna przybrać postać: „Określenie «a» oznacza «b»” albo „Określenie «a» znaczy tyle co wyrażenie «b»”. Natomiast w sytuacji, kiedy „Określenie «a» oznacza «a»”, mamy do czynienia z omawianym błędem *idem per idem*. Zatem obecność tego błędu stanowi naruszenie zaleceń tego rozporządzenia oraz podaje w wątpliwość, czy i na ile tak skonstruowane przepisy pozostają w zgodzie z zasadą zaufania do prawa wyrażoną w art. 2 Konstytucji RP. Jednym z elementów tej reguły jest ścisła artykulacja wyrażająca się w stwierdzeniu, że nie jest możliwe rzetelne uzasadnienie poglądu, którego treść jest niejasna. W związku z tym należy się zgodzić z twierdzeniem, że precyzja myśli stanowi istotny składnik racjonalności<sup>20</sup>, a racjonalność ustawodawcy to jedno z założeń przy dokonywaniu wykładni prawa.

Unikanie błędu polegającego na odwołaniu się w definiensie do znaczenia definiendum jest powszechnie akceptowane, jednak nader często można odnaleźć przykłady niezachowania tej zasady w aktach prawnych różnej rangi. A przecież przyjmuje się, że definicje niespełniające wymagań formalnych są wadliwe<sup>21</sup>. Wybranych zostało kilka definicji stanowiących przykłady aktów prawnych rangi ustawowej oraz aktów wykonawczych, w których występuje ten rodzaj błędu.

Zgodnie z art. 2 pkt 7 lit. b ustawy z dnia 5 lipca 2002 r. o ochronie niektórych usług świadczonych drogą elektroniczną, opartych lub polegających na dostępie warunkowym<sup>22</sup>, usługi niedozwolone to usługi „polegające na przekazie informacji handlowej dla promocji urzędzeń niedozwolonych lub usług z nimi związanych albo mającej za przedmiot niedozwolone urządzenia lub usługi”. O ile konstrukcję pierwszej części tego podpunktu uznać można za prawidłową, nieprawidłowo skonstruowany jest jego dalszy ciąg. Zdefiniowanie jako usług niedozwolonych przekazu informacji handlowej mającej za przedmiot niedozwolone usługi stanowi klasyczny przykład błędu *idem per idem* w odmianie błędnego koła bezpośredniego. Podobny przykład definicji obarczonej tym błędem odnaleźć można w ustawie z dnia 13 grudnia 2013 r. o rodzinnych ogrodach działkowych<sup>23</sup>. Zgodnie z art. 2 pkt 5 za rodzinny ogród działkowy uznaje się „wydzielony obszar lub obszary przeznaczone na cele rodzinnych ogrodów działkowych”. Powielenie w definiensie wyrazu definiowanego, jak również posłużenie się nieostrym pojęciem *obszar* przyczynia się do wątpliwości interpretacyjnych, a w efekcie do nie-

<sup>19</sup> Dz.U. 2016, poz. 283 ze zm. (dalej: z.t.p.).

<sup>20</sup> Odnośnie do racjonalności zob. K. Szaniawski, *Racjonalność jako wartość* [w:] *idem*, *O nauce, rozumowaniu i wartościach: pisma wybrane*, Warszawa 1994, s. 531–539.

<sup>21</sup> A. Malec, *Zarys teorii...*, s. 78.

<sup>22</sup> Dz.U. 2015, poz. 1341 ze zm.

<sup>23</sup> Dz.U. 2017, poz. 2176 ze zm.

jasności tego przepisu. I mimo głosów ze strony doktryny<sup>24</sup> oceniających tę konstrukcję negatywnie ustawodawca nadal pozostaje bierny wobec tego problemu.

Podobny problem dotyczy definicji pracownika tymczasowego zawartej w ustawie z dnia 9 lipca 2003 r. o zatrudnianiu pracowników tymczasowych<sup>25</sup>. Według art. 2 pkt 2 jest nim pracownik „zatrudniony przez agencję pracy tymczasowej wyłącznie w celu wykonywania pracy tymczasowej”. A przecież można było uniknąć tego błędu poprzez wyjaśnienie pojęcia *pracownik uregulowanego* przez prawo pracy w art. 2 Kodeksu pracy<sup>26</sup>, co jest możliwe dzięki odesłaniu zawartemu w art. 5 u.z.p.t. – „w zakresie nieuregulowanym odmiennie przepisami ustawy i przepisami odrębnymi do agencji pracy tymczasowej, pracownika tymczasowego i pracodawcy użytkownika stosuje się przepisy prawa pracy dotyczące odpowiednio pracodawcy i pracownika, z uwzględnieniem art. 6”.

Kolejny przykład błędu *idem per idem* w odmianie błędnego koła bezpośredniego znajduje się w ustawie z dnia 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów<sup>27</sup>. Definiując związki przedsiębiorców, w art. 4 pkt 2 ustawodawca zaliczył do nich izby, zrzeszenia i inne organizacje zrzeszające przedsiębiorców, o których mowa w pkt 1, jak również związki tych organizacji. W pkt 1 ustawodawca wyjaśnia, kogo uznaje za przedsiębiorcę, podając w pkt d, że może nim być także związek przedsiębiorców. A więc w skrócie: związkami przedsiębiorców są także izby, zrzeszenia i inne organizacje zrzeszające również związki przedsiębiorców, co kształtuje kuriozalny stan rzeczy podczas analizy dalszej części tego przepisu, gdy to za związki przedsiębiorców uznaje się również związki związków przedsiębiorców.

Jak zostało wspomniane, błąd *idem per idem* występuje też w aktach wykonawczych. Przykładem jest rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 28 września 2007 r. w sprawie zapłaty opłaty skarbowej wydane na podstawie art. 10 ustawy z dnia 16 listopada 2006 r. o opłacie skarbowej<sup>28</sup>. Zgodnie z § 2 pkt 3 za zgłoszenie uznaje się „zgłoszenie lub protokół stwierdzający dokonanie zgłoszenia albo zgłoszenie dokonane w formie dokumentu elektronicznego sporządzonego i doręczonego zgodnie z odrębnymi przepisami”. Po raz kolejny widoczny jest tu błąd w postaci błędnego koła bezpośredniego. Co więcej – występuje tu wielokrotne powtórzenie wyrazu definiowanego *zgłoszenie*, co w efekcie skutkuje brakiem wyjaśnienia, czym ono jest. Podkreślić należy, że akt ten zastąpił poprzednie rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 21 grudnia 2006 r. w sprawie dokumento-

---

<sup>24</sup> A. Jakowlew, O. Kuc, *Komentarz do art. 2 ustawy o rodzinnych ogrodach działkowych*, Warszawa 2014, s. 28.

<sup>25</sup> Dz.U. 2018, poz. 594 ze zm. (dalej: u.z.p.t.).

<sup>26</sup> Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. 2018, poz. 917 ze zm.).

<sup>27</sup> Dz.U. 2018, poz. 798 ze zm. (dalej: u.o.k.k.).

<sup>28</sup> Ustawa z dnia 16 listopada 2006 r. o opłacie skarbowej (Dz.U. 2018, poz. 1044 ze zm.); rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 28 września 2007 r. w sprawie zapłaty opłaty skarbowej (Dz.U. 2007, nr 187, poz. 1330 ze zm.).

wania zapłaty opłaty skarbowej oraz trybu jej zwrotu<sup>29</sup>, które zawierało dokładnie tę samą definicję. Dziwi fakt popełnienia dokładnie tego samego rodzaju błędu przez ustawodawcę.

Jednak należy zwrócić uwagę, że nie zawsze powielenie zwrotu definiowanego w definiensie jest równoznaczne z popełnieniem błędu *idem per idem*. Konstrukcje tego typu dopuszczalne są np. w definicji skrótów. Za przykład posłużyć może wspomniana już u.o.k.k. W słowniczku ustawowym znajduje się kilka pojęć zdefiniowanych w omawiany sposób. Jednym z nich jest rozporządzenie nr 1/2003/WE, czyli rozporządzenie Rady nr 1/2003/WE z 16 grudnia 2002 r. w sprawie wprowadzenia w życie reguł konkurencji ustanowionych w art. 81 i 82 Traktatu WE<sup>30</sup>. Nie stanowi to błędu, ponieważ zwrot *rozporządzenie nr 1/2003/WE* jest częścią zwrotu złożonego, którego znaczenie jest zrozumiałe<sup>31</sup>.

Nie popełnia się również błędu w definicjach odwołujących się do definicji legalnych w innych tekstach prawnych. Pozostając na gruncie omawianej ustawy, przykładami są definicje pojęć:

- *przedsiębiorca* – określony jako przedsiębiorca w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców<sup>32</sup>,
- *konsument* – w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny<sup>33</sup>.

Taka konstrukcja nakazuje rozumienie wskazanych pojęć w ten sam sposób, w jaki zostały one uregulowane w aktach, do których odsyła. Jednocześnie pozostaje to w zgodzie z § 4 z.t.p.<sup>34</sup> zakazującym powtarzania w ustawie przepisów zamieszczonych w innych ustawach.

Należy oddać sprawiedliwość ustawodawcy, iż zdarzają się przypadki wsłuchiwania się w krytyczne głosy doktryny i nowelizowania aktów prawnych pod kątem usunięcia błędów w definicjach. Za przykład posłużyć może art. 2 pkt 9a ustawy z dnia 19 sierpnia 2011 r. o usługach płatniczych<sup>35</sup>, który w pierwotnym brzmieniu definiował hybrydowe biuro usług płatniczych jako biuro usług płatniczych wykonujące oprócz usługi płatniczej, o której mowa w art. 3 ust. 1 pkt 6, inną działalność gospodarczą. Jednocześnie brakowało w ustawie wyjaśnienia po-

<sup>29</sup> Dz.U. 2006, nr 246, poz.1804 ze zm.

<sup>30</sup> Art. 4 pkt 20 u.o.k.k.: rozporządzenie nr 1/2003/WE to rozporządzenie Rady nr 1/2003/WE z 16 grudnia 2002 r. w sprawie wprowadzenia w życie reguł konkurencji ustanowionych w art. 81 i 82 Traktatu WE (Dz.Urz. UE L 1 z 4 stycznia 2003 r., s. 1; Dz.Urz. UE polskie wydanie specjalne, rozdz. 08, t. 02, s. 205).

<sup>31</sup> Zob. A. Malec, *Zarys teorii...*, s. 81.

<sup>32</sup> Art. 4 pkt 1 u.o.k.k.: przedsiębiorca to przedsiębiorca w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców (Dz.U. poz. 646, 1479, 1629, 1633 i 2212).

<sup>33</sup> Art. 4 pkt 12 u.o.k.k.: konsument to konsumenta w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. 2018, poz. 1025, 1104, 1629, 2073 i 2244; Dz.U. 2019, poz. 80).

<sup>34</sup> § 4 pkt 1 z.t.p. Ustawa nie może powtarzać przepisów zamieszczonych w innych ustawach.

<sup>35</sup> Dz.U. 2017, poz. 2003 ze zm.

jęcia *biuro usług płatniczych*, przez co definicja zawarta w pkt 9a była dotknięta błędem bezpośredniego koła *idem per idem*. W obecnym stanie prawnym dodany został pkt 2a ustalający brakujące znaczenie, dzięki czemu definicja zyskała na poprawności legislacyjnej.

### **Błąd *ignotum per ignotum***

Biorąc pod uwagę powyższe rozważania, ustawodawca konstruując definicję, powinien stosować poprawne wyrażenia językowe w ich podstawowym i powszechnie przyjętym znaczeniu, jednocześnie unikając określeń specjalistycznych (o ile ich użycie nie jest powodowane zapewnieniem należytej precyzji tekstu), zapożyczeń obcojęzycznych (chyba że nie mają dokładnego odpowiednika w języku polskim) oraz neologizmów (chyba że w dotychczasowym słownictwie polskim brak jest odpowiedniego określenia). Wynika to bezpośrednio z dyrektywy zawartej w § 8 z.t.p.<sup>36</sup>

Ciekawym przykładem definicji obciążonej zarówno błędem *idem per idem*, jak i *ignotum per ignotum* jest art. 115 § 4 k.k.<sup>37</sup> Zgodnie z jego treścią korzyścią majątkową lub osobistą jest korzyść zarówno dla siebie, jak i dla kogo innego. Argument nazwowy zawarty w definiendum został powielony w definiensie przy jednoczesnym niedostatecznym wyjaśnieniu całości pojęcia definiowanego, co spowodowało jednoczesną obecność obu błędów. W tej sytuacji niezbędne jest posiłkowanie się orzecznictwem Sądu Najwyższego<sup>38</sup>, co powoduje nieuzasadnione przeniesienie odpowiedzialności za wyjaśnienie nieznanego pojęcia z ustawodawcy na organ sądowy.

Błąd *ignotum per ignotum* pojawił się również w ustawie z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji<sup>39</sup>. Definicja tego pojęcia określa rewitalizację jako proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych (art. 2 ust. 1). Brak wyjaśnienia, co ustawa traktuje jako *stan kryzysowy* i *obszar zdegradowany*, powoduje powstanie wadliwej definicji, trudnej do zastosowania w interpretacji<sup>40</sup>.

Niektóre stanowiska w doktrynie dotyczące obecności błędu *ignotum per ignotum* można uznać za kontrowersyjne<sup>41</sup>. Artykuł 95 k.r.o. dotyczy zakresu obejmowania władzy rodzicielskiej, przez którą rozumie się m.in. „obowiązek i prawo rodziców do wykonywania pieczy nad osobą i majątkiem dziecka”. Nie można się zgodzić z poglądem zrównania pojęcia pieczy i nadzoru, stosując

<sup>36</sup> Zob. też: A. Malinowski, *Błędy formalne w tekstach prawnych*, Warszawa 2020, s. 54–55.

<sup>37</sup> Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. 2019, poz. 1950 ze zm.).

<sup>38</sup> Zob. uchwała SN z dnia 30 stycznia 1980 r., sygn. VII KZP 41/78, OSNKW 1980, nr 3, poz. 24.

<sup>39</sup> Dz.U. 2018, poz. 1398 ze zm.

<sup>40</sup> T. Bąkowski, *Ustawa o rewitalizacji. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 18.

<sup>41</sup> J. Słyk, *Odpowiedzialność cywilna rodziców za szkodę wyrządzoną przez ich dziecko a sposób i zakres wykonywania przez nich władzy rodzicielskiej*, Warszawa 2011, s. 181.

art. 427 k.c.<sup>42</sup> Przewiduje on w przypadku wyrządzenia szkody przez dziecko odpowiedzialność cywilną osób sprawujących nadzór nad dzieckiem. Zgodnie ze *Słownikiem języka polskiego PWN* piecza to „opieka nad kimś lub nad czymś”. Dlatego zakres pieczy jest szerszy niż nadzoru, ponieważ w pierwszym pojęciu mieści się również powinność zaspokajania pewnych potrzeb. W związku z tym definiowanie ustawowe pojęcia *piecza* wydaje się zbędne i wystarczy odwołanie do jego powszechnego rozumienia.

Czasami także to, co przez doktrynę uznawane jest za błąd *ignotum per ignotum*, stanowi w rzeczywistości błąd *idem per idem*. Za przykład posłużyć może art. 1 ust. 1 ustawy o dostępie do informacji publicznej<sup>43</sup>. W doktrynie<sup>44</sup> przeważa pogląd, iż zdefiniowanie informacji w sprawach publicznych jako stanowiącej informację publiczną obarczone jest błędem logicznym *ignotum per ignotum*. Należałoby upatrywać w tym przypadku prostego powielenia tych samych wyrażenń składowych w definicji, a więc błędu „to samo przez to samo”, a nie „nieznane przez nieznane”.

Zastanawia również fakt, iż doktryna<sup>45</sup> czasami używa błędnej nomenklatury na określenie błędu *idem per idem*, nazywając go błędem *ignotum per ignotum*. Przykładem jest definicja organizacji społecznej zawarta w art. 5 § 2 pkt 5 k.p.a.<sup>46</sup> Prawidłowe rozpoznanie błędu tożsamości terminów zawartych w definiendum i definiensie (organizacja społeczna to m.in. inne organizacje społeczne) skutkowało jednak, że uznano go, niesłusznie, za błąd *ignotum per ignotum*.

Ponadto błąd *ignotum per ignotum* może pojawić się dwukrotnie na gruncie tego samego przepisu w przypadku zdefiniowania jednego pojęcia drugim i na odwrót. Przykładami są pkt 12 i 17 art. 6 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. – Prawo geologiczne i górnicze<sup>47</sup>. Zgodnie z nimi robotą górniczą jest wykonywanie, utrzymywanie, zabezpieczanie lub likwidowanie wyrobisk górniczych, natomiast wyrobiskiem górniczym jest przestrzeń w nieruchomości gruntowej lub górotworze powstała w wyniku robót górniczych.

W przypadku prawa wspólnotowego mogą się pojawić takie rodzaje błędów, które powodują utrudnienia przy wdrażaniu ich do prawa krajowego. Najczęściej w takim wypadku konieczna jest analiza całego aktu w poszukiwaniu ewentualnego wyjaśnienia niejasności. Możliwe jest również sięganie do do-

---

<sup>42</sup> Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. 2019, poz. 1145 ze zm.).

<sup>43</sup> Ustawa z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (Dz.U. 2019, poz. 1429 ze zm.).

<sup>44</sup> T.R. Aleksandrowicz, *Komentarz do ustawy o dostępie do informacji publicznej*, Warszawa 2006, s. 94; M.I. Ulasiewicz, *Administracyjnoprawne aspekty jawności działań administracji publicznej*, Łódź 2017, s. 87.

<sup>45</sup> K. Klonowski, *Komentarz do art. 5 Kodeksu postępowania administracyjnego*, Lex.

<sup>46</sup> Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. 2018, poz. 2096 ze zm.).

<sup>47</sup> Dz.U. 2019, poz. 868 ze zm.



kumentów powstałych w trakcie procesu legislacyjnego bądź porównanie, jak z tym problemem poradziły sobie inne państwa członkowskie<sup>48</sup>. Tego rodzaju problem powstał podczas analizy art. 4 ust. 1 dyrektywy Rady 2009/133/WE z 19 października 2009 r.<sup>49</sup> zawierającego pośrednią definicję zysków kapitałowych. Określając, że stanowią one różnicę obliczoną między wartością rzeczywistą przekazanych aktywów i pasywów a ich wartością do celów podatkowych, nie sprecyzowano, czym jest owa wartość rzeczywista. To sugeruje obecność błędu *ignotum per ignotum*.

Zdarza się, że w doktrynie pojawia się polemika dotycząca ustalenia, czy dana definicja jest obarczona błędem. Przykładem jest art. 5 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe<sup>50</sup> określający, co należy uznać za czynność bankową. Część doktryny<sup>51</sup> zwraca uwagę na brak wyjaśnienia pojęcia *operacje* pojawiającego się w ust. 2 w pkt 2–4 i upatruje w tym błędu *ignotum per ignotum*. Z kolei głosy krytyczne do tego poglądu<sup>52</sup> nakazują w tym przypadku odwołanie się do dyrektywy domniemania języka potocznego w stosunku do języka prawnego i przyjęcie za racjonalnym prawodawcą „zwykłego” znaczenia tego pojęcia.

## Podsumowanie

Szczegółowa analiza aktów prawnych zawartych w artykule pozwoliła dostarczyć ustaleń w zakresie rangi tradycyjnych kanonów poprawności tworzenia definicji. Odpowiednia redakcja aktów normatywnych jest konieczna w procesie tworzenia prawa, a wskazówki co do jej przebiegu znajdują się w z.t.p. Przywołany w publikacji § 151 z.t.p. dotyczy prawidłowej konstrukcji definicji pojęć formułowanych dla wyrażen mających kluczowe znaczenie dla danego tekstu oraz takich, które wymagają w tekście jednoznacznego kontekstu językowego<sup>53</sup>. Istotnym warunkiem poprawności definicji jest wystrzeżenie się błędów, m.in. *idem per idem* oraz *ignotum per ignotum*.

Największą uwagę przykuwa błąd *idem per idem* występujący nader często w aktach prawnych wbrew wyraźnym wskazaniom metodyki redagowania tekstów prawnych. Dlatego też należałoby poddać ocenie ustalenie, czy powtórzenie w definiensie wyrazu definiowanego spełnia tylko rolę estetyczną, tzn. czyni wy-

---

<sup>48</sup> J. Koronkiewicz, *Terminologia podatkowa a prawidłowość implementacji dyrektyw unijnych w Polsce*, Warszawa 2015, s. 114–115.

<sup>49</sup> Dyrektywa Rady 2009/133/WE z 19 października 2009 r. (Dz.U. UE L 2009.310.34).

<sup>50</sup> Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (Dz.U. 2018, poz. 2187 ze zm.).

<sup>51</sup> A. Janiak, *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 11 lipca 2000 r., III CZP 22/00*, „Prawo Bankowe” 2001, nr 1, s. 57.

<sup>52</sup> I. Ciepiera, *Czynności bankowe jako przedmiot działalności banków*, Warszawa 2010, s. 78.

<sup>53</sup> A. Malinowski, *Polski język prawny. Wybrane zagadnienia*, Warszawa 2006, s. 156.

powieź „zgrabniejszą”, co jest dopuszczalne, czy też zabieg ten pełni rolę semantyczną, co jest niegodne z kanonem poprawności definiowania. Z przykrością stwierdzić należy, iż w większości przypadków mamy do czynienia właśnie z tą drugą sytuacją. Zdarzają się wprawdzie nowelizacje, do których przyczynkiem jest zmiana skutkująca usunięciem tego rodzaju błędu, jednak należą one do rzadkości. Wszystko to sprawia, że określenie treści przepisów zostaje przesunięte ze sfery legislacyjnej do sfery stosowania prawa. Niezastosowanie się przez ustawodawcę do reguł zawartych w z.t.p., a co za tym idzie – wadliwość konstrukcyjna lub redakcyjna aktu normatywnego, pozostaje w niezgodzie z zasadami racjonalnego prawodawcy i pewności prawa<sup>54</sup>.

Przedstawione zagadnienia i sygnalizacja problemu potwierdza niezwykle istotną rolę, jaką pełni logika w procesie tworzenia prawa, i jej niepodważalną wartość dla nauk humanistycznych.

## Bibliografia

- Aleksandrowicz T.R., *Komentarz do ustawy o dostępie do informacji publicznej*, Warszawa 2006.
- Bąkowski T., *Ustawa o rewitalizacji. Komentarz*, Warszawa 2017.
- Ciepiela I., *Czynności bankowe jako przedmiot działalności banków*, Warszawa 2010.
- Grochowski M., *Obiekty, cele i metody definiowania a rodzaje definicji [w:] O definicjach i definiowaniu*, red. J. Bartmiński, Lublin 1993.
- Gurgul J., *O prawidłowości definiowania pojęć słów kilka*, „Problemy Kryminalistyki” 1998, nr 222.
- Jakowlew A., Kuc O., *Komentarz do art. 2 ustawy o rodzinnych ogrodach działkowych*, Warszawa 2014.
- Janiak A., *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 11 lipca 2000 r., III CZP 22/00, „Prawo Bankowe” 2001, nr 1*.
- Knysiak-Molczyk H., *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Warszawa 2015.
- Koronkiewicz J., *Terminologia podatkowa a prawidłowość implementacji dyrektyw unijnych w Polsce*, Warszawa 2015.
- Malec A., *Zarys teorii definicji prawniczej*, Warszawa 2000.
- Malinowski A., *Błędy formalne w tekstach prawnych*, Warszawa 2020.
- Malinowski A., *Polski język prawny. Wybrane zagadnienia*, Warszawa 2006.
- Malinowski A., *Systematyka wewnętrzna ustawy*, Warszawa 2007.
- O definicjach i definiowaniu*, red. J. Bartmiński, Lublin 1993.
- Patryas W., *Definiowanie pojęć prawnych*, Poznań 1997.
- Słyk J., *Odpowiedzialność cywilna rodziców za szkodę wyrządzoną przez ich dziecko a sposób i zakres wykonywania przez nich władzy rodzicielskiej*, Warszawa 2011.
- Szaniawski K., *Racjonalność jako wartość [w:] O nauce, rozumowaniu i wartościach: pisma wybrane*, red. K. Szaniawski, Warszawa 1994.
- Ulasiewicz M.I., *Administracyjnoprawne aspekty jawności działań administracji publicznej*, Łódź 2017.
- Widła T., Zienkiewicz D., *Logika*, Warszawa 2018.
- Ziemiński Z., *Logika praktyczna*, Warszawa 2007.

---

<sup>54</sup> A. Malinowski, *Systematyka wewnętrzna ustawy*, Warszawa 2007, s. 22.

## Streszczenie

Opracowanie dotyczy analizy kanonów poprawności definiowania, ze szczególnym uwzględnieniem błędów *idem per idem* oraz *ignotum per ignotum*. Postulat wystrzegania się tych błędów polegających albo na odwołaniu się w definiensie do znaczenia definiendum, albo definiowania pojęcia innym niezrozumiałym dla odbiorcy danego komunikatu jest powszechnie akceptowany, jednak nader często można odnaleźć przykłady niezachowania tych zasad w aktach prawnych różnej rangi. Celem opracowania jest prezentacja przykładów przepisów prawnych polskich aktów różnego szczebla dotkniętych tym rodzajem błędu. Szczegółowa analiza zmierza do ustalenia, czy powtórzenie w definiensie wyrazu definiowanego spełnia tylko rolę estetyczną, czy też zabieg ten pełni rolę semantyczną, co jest niegodne z kanonem poprawności definiowania.

*Słowa kluczowe:* logika dowodzenia sądowego, błędy w definiowaniu, *idem per idem*, *ignotum per ignotum*

## MISTAKES OF DEFINING TERMS FOUND IN LEGAL ACTS

### Summary

This study analyses canons of defining terms in legal acts, especially mistake such as *idem per idem* and *ignotum per ignotum*. The former is made when the defined word is repeated in clarification. The latter is committed when an unknown word is defined using another unknown word without explaining what any of them means. It is commonly accepted that avoidance of such mistakes is paramount during the regulation process. However, many examples are found in polish legal acts of different ranks where this postulate has not been retained. This paper aims to present those examples and analyze whether the definiendum's repetition in definiens plays merely an esthetic part or is it a semantic one that is inconsistent with correct defining canons.

*Keywords:* logic of court substantiation, mistakes of defining legal terms, *idem per idem*, *ignotum per ignotum*